

סוריה ושאלת א"י — מהקמת הליגה הערבית ועד להסכם שביתת-הנשק

אברהם סלעי*

ערבית עד אמצע שנות החמישים עמדה בסימן שתי הקואליציות היריבות: המדינות ההאשמיות, ולעומתן, סוריה (ולבנון הנגזרת אחריה), ערב הסעודית ומצרים. מערכת יחסים זו הולידה בשנים 1946 — 1947 תמיכה הולכת וגוברת של סוריה במופתי אל-חאג' אמין ובוועד הערבי העליון. תמיכה זו עמדה ביחס ישר להחרפת יחסי סוריה-ירדן, על רקע מאמציו הגלויים של המלך עבדאללה לקדם את שאיפתו לספח אל ממלכתו את סוריה וחלק מא"י — אם לא כולה.

אגב כך, יש לציין כי גישתם של ההאשמים בעיראק הייתה מתונה יותר בעניין האיחוד עם סוריה: הם הדגישו תמיד את הצורך באיחוד כזה על בסיס הסכמה הדדית ואילו עבדאללה פעל בדרכים שקוממו נגדו את שליטי דמשק. הוא שלח כספים לתומכיו בסוריה, ניהל תעמולה גלויה נגד המשטר הרפובליקני של דמשק בתוך סוריה ומחוצה לה, הסית מיעוטים וגורמים בלתי-מרוצים ועוינים למשטר, בהם כאלה שלא תמכו כלל בכי"ן "סוריה רבתי" תחת הכתר ההאשמי. המשטר הסורי בהנהגת הנשיא קוואלה, שהיה זקוק לתמיכת אבן סעוד ופארוק מלך מצרים, ראה עצמו מחויב למדיניות הערבית הקיבוצית. היה בכך כדי להדגיש את שייכותה של סוריה למסגרת התייחסות כל-ערבית רחבה ולחזק את מעמדו של "הגוש האומי" השליט שנחלש עקב ביקורת מבית ומחוץ. שלא כעיראק, ירדן ומצרים, הקשורות כברית עם בריטניה, התייחסו סוריה ולבנון העצמאיות בחשדנות לרעיון בדבר כריתת ברית עם מעצמה זרה. הן עשו ככל יכולתן להפריע לכינון בריתות נפרדות בין בריטניה לבין מדינות ערב, מחשש שהדבר יפגע בעצמאותן, שזה לא-כבר הושגה, ויחזק את האיום ההאשמי כלפיהן.

אכן, מאז קבלת העצמאות ב-1945 המאפיין הבולט ביותר לתופעה הפוליטית הסורית הוא תחושת-איום עמוקה: איום על יציבותו של המשטר, על ריבו-

מעבר לקשרים המסורתיים בין סוריה לא"י, מקדמא דנא, התפתחו מסוף העשור השני למאה העשרים קשרים הדוקים בין מנהיגים פלסטינים וסורים, על רקע לאומי, פן-ערבי. אישים פלסטינים, שהיו ברבות הימים ממנהיגי התנועה הלאומית הפלסטינית, השתתפו במרד הערבי במדבר, בהנהגת השריף חוסיין ובממשל שהקים פייסל בנו בדמשק, בשנת 1918. לימים, היו אישים אלה ממייסדי מפלגת "אל איסתיקלאל" בא"י. הם מילאו תפקיד חשוב בהתגבשות התנועה הלאומית הפלסטינית, בהנהגתו של המופתי חאג' אמין אל חוסייני. בשנת 1937, בעיצומו של המרד הערבי בא"י ובעקבות הוצאת הוועד הערבי העליון אל מחוץ לחוק ובריחת רוב מנהיגיו מן הארץ — נהפכה דמשק, בסיוע מנהיגים סורים לאומיים, למטה ולמרכז ההפעלה של המרד בשלבו השני, מ-1937 עד סופו ב-1939.

בספטמבר 1937 התכנסו בבלודאן שבסוריה נציגים בלתי-רשמיים מארצות ערב השונות לוועידה בין-ערבית ראשונה בסוגה, שנועדה לגייס תמיכה מדינית וחומרית במרד הערבי בא"י. ועידה זו בישרה למעשה את חידוש המרד הערבי בא"י, בממדים וברמת-אלימות שלא נודעו כמוהם קודם-לכן.

משקמה הליגה הערבית, בראשית 1945, כבר הייתה המערכת הבין-ערבית חצויה בין שתי קואליציות מוגדרות: עיראק ועבר-הירדן, מזה, סוריה, מצרים וערב הסעודית, מזה. בשיחות המוקדמות על הקמת הליגה הערבית, בשלהי 1944, תמכה סוריה באיחוד כל-ערבי אולי יותר מכל מדינה ערבית אחרת. ואולם, היא לא הייתה מוכנה ליפול טרף לשאיפות הא-י-חוד ההאשמיות. היה זה אך טבעי שסוריה תתחבר עם אויבו המושבע של הבית ההאשמי — אבן סעוד מלך ערב הסעודית — ועם מצרים, הגורם הדומיננטי בליגה שראתה בהגשמת תכניות ההאשמיים איום על ההגמוניה שלה בעולם הערבי. התפתחותה של המערכת הבין-

כמי שעוסק במלחמת-השחרור מהיבט כל-ערבי, לא אדון במדינה ערבית מסוימת, במנותק ממדינות-ערב האחרות — ביחסה לשאלת ארץ-ישראל בתקופה הנדונה; שכן, מה מייחד את המדיניות הסורית ממדיניותן של שאר מדינות ערב? במקרה של סוריה התשובה אינה פשוטה, דווקא מפני שבתקופה, שבה אנו דנים דבקה סוריה במדיניות הקיבוצית, שהתוותה הליגה הערבית בעניין ארץ-ישראל. חלק גדול מן הדברים שייאמרו בזה על סוריה משקפים אפוא למעשה את המדיניות הערבית הקיבוצית. ואולם עם זאת יש להדגיש כי יחסן של מדינות ערב, ובכללן סוריה, לשאלת ארץ-ישראל היה בראש וראשונה תוצאת אינטרסים לאומיים יחודיים, שביקשו אותן מדינות להגשים במעורבותן הפעילה.

זאת ועוד, המדיניות הסורית בשאלת א"י בתקופה הנדונה היא תוצאת מקומה של סוריה במערכת הבין-ערבית, שבה מילאה שאלה זו תפקיד מרכזי. בעת התגבשותה של סוריה כמדינה וכלאום, התרוצצו בקרבה שתי מגמות: המגמה לאיחוד עם מדינות ערב השכנות והמגמה לשמור על עצמאות המדינה ועל יציבותו הרפובליקני של המשטר. התרוצצות זו יצרה מתח ביחסי סוריה עם שכנותיה ההאשמיות. תכניותיהם של ההאשמים בעיראק ובירדן לאיחוד "סוריה רבתי" או הסהר הפורה, תחת הכתר ההאשמי, גרמו שהמדיניות הסורית בשאלת א"י תושפע במידה מכרעת מיחסי סוריה עם מדינות אחרות ובראשן ממלכת ירדן של עבדאללה.

* דברים שנישאו בהרצאה לזכר רא"ל דוד אלעזר ז"ל ביום עיון על "סוריה המודרנית", באוניברסיטת תל-אביב, 12.4.84.

נותו ועצמאותו, ואף על עצם קיומו, מצד מתנגדיו מבית ומחוץ. לכן היה כה חיוני למשטר בדמשק להבטיח את תמיכתה של מצרים כמנהיגת העולם הערבי, וכמובן את תמיכת אבן סעוד, שליוקרתו האישית ולמעמדו המוסרי והדתי יצאו מוניטין ברחבי העולם הערבי והמוסלמי. במאי 1946 זכתה אמירות עבר-הירדן בעצמאות ועבדאללה הוכתר למלך הממלכה הירדנית ההאשמית. התפתחות זו הייתה לצנינים בעיני מנהיגי "הגוש האומי", ששלטו בדמשק, ותכניותיו הפוליטיות של עבדאללה היו נהירות להם היטב. באפריל 1947 חתמו עיראק וירדן על ברית-ידידות רופפת ובלתי-מחייבת. אך מבחינת הסורים הייתה ברית זו עוד ביטוי לתכניות האיחוד ההאשי-מיות, על כל המשתמע מהן לגבי סוריה. זאת ועוד: התפתחויות אלה אירעו על רקע פעילות חתרנית ותעמולתית של עבדאללה, לקידום תכניותיו בקשר לסוריה והצהרות חוזרות ונשנות בעניין זה, מצדו ומצד חברי ממשלתו.

המתרחשות שנוצרה על רקע זה בין שתי המדינות הייתה הרבה מעבר לממדיה האמיתיים של הסכנה, שבה העמיד עבד-אללה את סוריה; מה גם שבניגוד לסברת הסורים, בריטניה לא תמכה באיפיון עבדאללה וחזרה והדגישה כי זהו עניינן של מדינות ערב בלבד ואין בכוננתה להתערב בו. האיום הירדני שחשו מנהיגי סוריה נבע במידה רבה מעוצמתו העדיפה של "הצבא הערבי הירדני" על צבא סוריה. שכן, בנוסף לבעיית הפיצול הפנימי, סבל המשטר הסורי מהיעדר צבא אמין ויעיל. לעומתו, הלגיון הערבי היה בעל מוניטין כצבא יעיל, מאומן ומצויד היטב, הודות לפיקוד ומימון בריטיים, שניתנו לו במסגרת החחה האנגלו-ירדני. הלגיון הערבי גם היה גדול מאוד ביחס לגודל האוכלוסייה הירדנית ולצורכי ההגנה של ממלכת ירדן — וזה הוסיף מן-הסתם לדימוי המאיים בעיני הסורים. המדיניות הקיבוצית של הליגה הערבית בשאלת א"י הסתפקה עד סוף קיץ 1947 בדיפלומטיה של מחאות ותוכיחים, בעיקר לממשלת בריטניה ולארה"ב. במקביל, גם יצרה הליגה הערבית מנגנונים שנועדו לבלום את התפתחות המפעל הציוני בשלושה תחומים עיקריים: הסברה ותעמולה למען העניין הפלסטיני בבריטניה ובארה"ב; הצלת קרקעות ערביות בא"י, שעמדו בסכנת מכירה ליהודים; והטלת חרם כלכלי על היישוב העברי. סוריה בלטה בדקות בהגשמת מדיניות קיבוצית זו של הליגה, יותר מכל

מדינה ערבית אחרת. סוריה עמדה בעקביות במילוי התחייבויותיה החומריות לתכניות הסיוע לערביי א"י, מטעם הליגה. סוריה בלטה בתמיכתה בגישה הקיבוצית הפן-ערבית בסיוע לערביי א"י, להבדיל מעיראק שרגלה בגישה ייחודית. בכינוסי הליגה הערבית נמצאה סוריה על-פי רוב במחנה אחד עם מצרים וערב הסעודית. כשהתעורר הפולמוס בשאלת הדרך העדיפה להצלת קרקעות בא"י, עמדו על הפרק שתי הצעות חלופיות: הצעת ממשלת מצרים והצעת מוסא עלמי, נציג ערביי א"י בליגה שנתמכה על-ידי עיראק. סוריה תמכה בתכנית המצרית שנהפכה אחר-כך לתכנית הרש-מית של הליגה הערבית. בענין החרם הכלכלי נגד היישוב העברי, בלטה סוריה מלכתחילה כמדינה הערבית המובילה בהחרפה ההדרגתית של החרם הערבי. סוריה הייתה המדינה הערבית הראשונה שחוקקה את חוקי החרם והטילה עונש מוות על מי שמקיים קשר מסחרי ממוסד עם גורמים ציוניים. (אגב, דקות היתרה של סוריה בחרם האנטי-ציוני נבעה במידה רבה משיקול כלכלי אנוכי ולא רק מתוך עניין להפגין נאמנות לליגה הערבית ולהחלטותיה).

רק עיראק עלתה על סוריה בקנאותה לעניין הפלסטיני בתקופת דיונו; בהבדל אחד: בעוד עיראק פועלת לבדה ומטרתה להבליט את ייחודה ביורה הבין-ערבית, העדיפה סוריה לפעול במסגרת הליגה הערבית. המדיניות הסורית בשאלת א"י התחילה ללבוש גוון ייחודי כלשהו רק לאחר פרסום "תכנית מוריסון", ביוני 1946. זו הייתה תכנית לאוטונומיה מחוזית שגיבשו מומחים בריטים ואמריקני-נים, בעקבות דין וחשבון של ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית. התכנית התפרשה לערבים מיד עם פרסומה כחלוקה דה-פקטו של א"י. מטבע הדבר, רים, עוררה "תכנית מוריסון" הידועה גם בשם תכנית הקנטוניזציה, התנגדות עזה מצד סוריה, שחששה פן תביא הגשמת התכנית סיפוח המחוז או המחוזות הערביים בא"י לממלכת ירדן, וזה ישמש לעבדאללה קרש-קפיצה להגשמת תכנית "סוריה רבת"; כלומר, סיפוח סוריה כולה לממלכתו. מכאן מתבלטת סוריה כמדינה היותר קיצונית בהתנגדותה לפתרונות שאינם עולים בקנה אחד עם תביעות הוועד הערבי העליון. זאת ועוד: סוריה אימצה קו קיצוני גם בדרישתה למדיניות של לחץ כלכלי ומדיני על ארה"ב ובריט-ניה, כדי ללחוץ לבלית ההתפתחות של הבית האומי היהודי ולחתור להפיכת

א"י למדינה בעלת רוב ערבי מכריע. עד כמה היו חשדות הסורים כלפי עבדאללה במקומם — תעיד העובדה שבמחצית השנייה של 1946 ניהלה הסוכ-נות היהודית מגעים הן עם עבדאללה והן עם ממשלת מצרים בראשות איסמאעיל צידקי, בדבר הסכם על חלוקת ארץ-ישראל והקמת מדינה יהודית בחלק בעל-פה בין עבדאללה לנציגי הסוכנות היהודית על חלוקת א"י, על הקמת מדינה יהודית בחלק האחד וסיפוח החלק האחר — הערבי — לממלכת עבדאללה. ההסכם לא עסק בפרטים כשאלת ירוש-לים, הגבולות ויחסי-הגומלין בין המדינה היהודית העתידה לממלכה הירדנית. זה היה הסכם עקרוני שעבדאללה דבק בו גם לאחר פלישת צבאות ערב לא"י.

במשך 1947 גברה בהדרגה המתוחות בין סוריה לבין עבדאללה על רקע התב-טאויות מצד עבדאללה ואישים ירדנים אחרים בזכות כינונה של "סוריה רבת". ראשי המשטר בדמשק הגיבו בחריפות על כוונות אלו, והאשימו את עבדאללה בהתערבות בענייניה הפנימיים של סוריה ובחתימה תחת אושיות המשטר הרפוב-ליקני. לשיאה הגיעה המתוחות בין דמשק לעמאן בסוף קיץ 1947, כשמנהיגי לבנון, ערב הסעודית ואפילו מצרים הצטרפו במידה זו או אחרת למבקרי עבדאללה. בעצמת המתח והיריבות, המערכת הבין-ערבית בתקופה זו אכן הייתה ראויה למונח "המלחמה הערבית הקרה", שטבע המלומד האמריקני מאלקום קר, לאפיין בו את היחסים הבין-ערביים מסוף שנות הארבעים ובשנות החמישים.

בשיאה של מתוחות זו, פרסמה הוועדה לחקירת שאלת א"י מטעם האו"ם (אונסקופ) את מסקנותיה שזוררו לג-תגר בות נועמות בכל רחבי העולם הערבי. ממשלות ערב נדרשו לתגובה הולמת על מסקנות הוועדה ונאלצו להניח לזמן-מה את מחלוקותיהן הפנימיות ולהגיב על האתגר שהוצב בפניהן. צאלח ג'יבר, ראש ממשלת עיראק, שיוס כינוס ועידה בין-ערבית, לגיבוש תגובה משותפת על דין וחשבון הוועדה, נאלץ לעשות קודם-לכן מאמץ של פיוס ותיווך בין עבדאללה לבין שליטי דמשק ובירא, כדי שיתאפשר כינוס הוועידה בראש שהצדדים יגעו בשאלת "סוריה רבת" אלא יתפנו רק לשאלת א"י. אמנם הוא השיג את מטרתו אך הסכמת שליטי עמאן ודמשק לחודל מהתקפות הדדיות ומעיסוק בבעיות שבר-ניהן לא הייתה אלא מעין שביתת-נשק זמנית. הבעיות בין סוריה לירדן עמדו

בעיניו והמשיכו להטיל צל כבד על ההחל-
טות והמעשים של שתי המדינות בסוגיית
א"י.

בספטמבר 1947, התכנסה בצופר
שבלבנון הוועדה המדינית של הליגה
הערבית לדיון בדיון וחשבון של אונסק"פ.
הוועידה קיבלה החלטות אחדות שלא
חידשו דבר ובעיקרן היו המשך לקו של
מדינות ערב מאז ועידת בלודאן בקיץ
1946. המפנה בגישתן של מדינות ערב
התרחש בעקבות ההצהרה של שר-
המושבות הבריטי, ב-26 בספטמבר, על
כוונת בריטניה לפנות את א"י וליסיים את
משטר המנדט במועד כלשהו בתקופה
הקרובה, בלא כל קשר לפתרון שיימצא
בא"י. אותה עת כבר התכנסה העצרת
הכללית למושב הרגיל ועל סדר יומה
שאלת א"י ודו"ח אונסק"פ. עתה ניצבו
מדינות ערב בפני הצורך לבחון בחינה
מעשית ומיידית את שאלת מעורבותן
הצבאית בשאלת א"י. הצהרת שר-
המושבות הבריטי, אולי יותר מאשר
המלצות אונסק"פ הייתה נקודת-מפנה
בגישתם של הערבים בכלל ושל סוריה
בפרט למתרחש בזירה הפלסטינית.

הצהרת שר-המושבות הבריטי עוררה
חששות כבדים בהנהגה הסורית, הואיל
והלגיון הערבי נמצא בא"י. שלטונות
המנדט העסיקו את ארבעת אלפים וחמש
מאות חיילי הלגיון היושבים בארץ, כחלק
ממערך הביטחון ושמירת הסדר והחוק
בא"י. הסורים חששו כי כוח זה יוכל
להשתלט בנקל על הארץ, מה גם שמובט-
חות לו תמיכת בריטניה ואולי גם הסכמה
שבשתיקה מצד היהודים להשתלטותו על
החלק הערבי של א"י. יתר על כן, בהיעדר
פרטים על תכנית הפינוי הבריטית באותה
עת, חששו הסורים שמא יסללו הבריטים
לעבדאללה את הדרך להשתלטות על
חלקים מא"י, בלא שסוריה תוכל להתערב
בנעשה — בפינוי הארץ מדרום לצפון.
תכנית כזאת תאפשר לעבדאללה
להשתלט על חלקים במרכז הארץ ובד-
רומה, בעוד שכוח בריטי נשאר בצפון
הארץ ומונע מסוריה כל אפשרות
להתערב. בסופו-של-דבר, אכן כזאת
הייתה תכנית-הפינוי הבריטית. אך באוק-
טובר 1947 עדיין לא נודעו פרטיה. מכל
מקום, ההנהגה הסורית הייתה חרדה
וטרודה בשאלה אחת: כיצד לבלום את
עבדאללה והלגיון הערבי מלהשתלט על
א"י כולה או חלקה?

ב-7 באוקטובר 1947 התכנסה מועצת
הליגה הערבית בעאליה שבלבנון.
השאלה העיקרית שעל הפרק הייתה: מה
האסטרטגיה הצבאית העדיפה? הפעלת

צבאות ערביים סדירים לכיבוש א"י, כפי
שתבעו עיראק וירדן, או הפעלת כוחות
בלתי-סדירים במתכונת הכנופיות?
כגירסת המופתי אל-חאג' אמין, שנתמך
על-ידי סוריה ולבנון. בשלב הראשון של
הוויכוח, ניצחה גישת הדוגלים בהפעלת
הצבאות הסדירים. הם טענו כי בריטניה
עדיין שולטת בא"י ואחראית על הסדר
והחוק בה ועל כן, כל ניסיון להפעיל כוח
מזוין בא"י יהיה כרוך בהתנגשות עם
בריטניה. בריטניה מצדה הפעילה לחץ
כבד על נציגי ממשלות ערב בוועידה
להימנע מהחלטות שיביאו מהומות או
הפרעת-הסדר בא"י. נציגי עיראק וירדן
טענו כי די בכוח הצבאי לכבוש את א"י
כולה לכשיביטו התנאים לכך. יש להד-
גיש כי למרות חזות האחדות ההאשמית,
לא הייתה הסכמה מלאה בין שתי הממל-
כות בדבר הגדרת יעדי המלחמה.

ניצחון הגישה ההאשמית, המעדיפה
את האפשרות להפעלת כוחות סדירים,
מבליט את העובדה שעוד קודם-לכן,
וללא קשר להכרעה לטובת הקו
ההאשמי, החלה סוריה בהכנות לארגון
כוחות מתנדבים למלחמה בא"י, בניצוחו
של פאוזי אל קאוקג'י.

ב-7 באוקטובר, בעוד מועצת הליגה
דנה באפשרות העדיפה, החל קאוקג'י
בגיוס מתנדבים בלבנון. באותה עת עשו
הסורים מאמץ מופגן לקרב את המופתי
ולתאם עמו תכנית-פעולה, שתביא
בהקדם לפתיחת מלחמה בלתי-סדירה
בא"י ותטרוף את קלפיו של עבדאללה.
מגמת סוריה הייתה להפעיל בא"י כוח
נתון למרותה או פועל בהשראתה, וכך
למנוע הישגים מעבדאללה.

ב-9 באוקטובר יצאו גייסות סוריים
לכיוון הגבול והתרכזו באזור קוניטרה
וחושנייה, והיקפם כאלפיים חייל. הדבר
נעשה במופגן ובפרסום רעשני של תנועות
הצבא בעיתונות הסורית. אמנם, אותו יום
החליטה מועצת הליגה כי צבאות-ערב
יתרכזו על גבולות א"י אך לא הייתה סיבה
להיחפו בביצוע ההחלטה. לדוגמה, המצ-
רים ביצעו את ההחלטה רק בסוף אוק-
טובר, כששאלו כשני גדודים לאזור
אל-עריש. מכל מקום הסורים פעלו בבהי-
לות רבה ובאי-סדר. הרקע לכך נעוץ בידי-
עות שהתפרסמו בסוריה החל ב-7
באוקטובר, ולפיהן תפס הלגיון הערבי
עמדות באזור ראש-פינה וגשר בנות-
יעקב, עמדות שהיו קודם-לכן בידי הצבא
הבריטי. העובדות לאשורן היו שונות
במקצת: כוח של חיל-הספר הארץ-
ישראלי (חיל-הספר העברי-ירדני לשעבר)
שינוי קשור בלגיון כלל אלא כפוף בכל

לצבא הבריטי בא"י, באותן עמדות על
מקום כוח של הדיוויזיה המוסתת ה-6.

ידיעות אלו אימתו כאילו את החש-
שות הגרועים ביותר של ההנהגה הסור-
רית. זו הסיבה לאווירת הבהלה והחיפזון
שבהחלטת ההנהגה הסורית. הפעולה
נעשתה ללא כל הכנה מוקדמת ואף ללא
תיאום בין שר-ההגנה לבין הרמטכ"ל.
פרשה זו ממחישה היטב את יחסי סוריה
וירדן על רקע ההתפתחויות בשאלת א"י.
באוקטובר 1947, החל אפוא פאוזי אל-
קאוקג'י לגייס ולארגן צבא-מתנדבים.
הדבר נעשה בהשראתה ובתמיכתה של
סוריה, שהקצתה לאימון הפלסטינאים
ומתנדבים אחרים, מחנות-צבא אחדים,
בהם מחנה קטנא ליד דמשק. ואולם פעי-
לות זו התנהלה בעצלתיים ובהיקף קטן.
רק במחצית השניה של דצמבר 1947
החלה הפעילות לקבל תנופה, בעקבות
ההחלטות של ראשי ממשלות ערב,
שנועדו בקהיר באמצע דצמבר 1947 ודנו
בצעדים המעשיים המתחייבים מהחלטת
העצרת הכללית של האו"ם בעניין חלוקת
א"י. בכינוס זה נקבעו מכסות של מתנד-
בים, נשק וכספים שמדינות ערב מתחיי-
בות לספק, להקמת צבא מתנדבים
במתכונת סדירה-למחצה, תחת פיקוחה
של הוועדה הצבאית מטעם הליגה הער-
בית. ועדה זו הוקמה ערב כינוס ועידת
עאליה, לבחינת הצרכים הצבאיים של
ערביי א"י.

לנוכח עמדתה של ממשלת סוריה
בעניין המלחמה הבלתי-סדירה, לנוכח
קרבנותה הגיאוגרפית לזירת הלחימה ואי-
תלותה היחסית בבריטניה, אין תימה
שהוועדה הצבאית קבעה את מושבה
בדמשק. כך חזרה הבירה הסורית לשמש
מרכז הארגון והשליטה בכוחות הבלתי-
סדירים הפועלים בא"י. בוועדה הצבאית
השתתפו בשלב זה נציגי עיראק, סוריה,
לבנון והוועד הערבי העליון. עבדאללה
סירב לשגר נציג מטעמו לוועדה ואף פעל
לשיבוש פעולותיה. יש בכך להמחיש את
יחסו לגוף זה ולכוחות האמורים לסור
למשמעתו. אכן, דומה שעבדאללה
העריך אל-נכון את מה שהיה תוך זמן
קצר לעובדה: חרף מעמדה הרשמי של
הוועדה כזרוע מבצעת של הליגה הער-
בית, ואף שבראשה עמד קצין עיראקי —
הגנרל איסמאעיל צפווה — החלטותיה
ומדיניותה של הוועדה הוכתבו במידה
מכרעת על-ידי שליטי דמשק. ישיבות
הוועדה התנהלו לעתים קרובות בניצוחם
של הנשיא, ראש-הממשלה ושר-ההגנה
של סוריה. הלבנונים, כדרכם, נגררו אחר
הסורים ומילאו תפקיד שולי בהחלטות

בקשיים הן בארגון המתנדבים הן בפיקוד עליהם בזירת הלחימה. למעשה, פעלו בא"י שני כוחות בלתי-סדירים, האחד תחת מרות המופתי והשני - צבא ההצלה - תחת פיקודו של קאוקג'י. המופתי התעלם למעשה מן הוועדה הצבאית בדמשק, שהייתה חסרת-אונים להשליט עליו את מרותה. דומה כי מי שניהל למעשה את מאמץ המלחמה הבלתי-סדירה - אם כי השפעתו על הנעשה בזירת הלחימה הייתה שולית - הוא הנג'רל טה אל-האשמי, שרההגנה העיראקי לשעבר, שתפקידו הרשמי "מפקח כללי של המתנדבים": חרף מוצאו העיראקי, היה האשמי איש אמונו של הנשיא הסורי קוּוּתְלִי, שהעניק לו חסות כגולה מדיני מעיראק. על הבעיות שנתקל בהן בתפקידו זה כתב האשמי ביומנו, ב-4 בדצמבר 1947:

"ביקשתי שהתכנית (לכיבוש האיזור הערבי של א"י מיד עם נסיגת הכי-ריטים - המחבר) תושלם ותוצג לפני מועצת הליגה; וכך אם ממשלות ערב יאלצו לפעול בכוח צבאותיהן הסדירים, תימצא תכנית מוכנה. תכנית כזו מחייבת מפקדה ערבית עליונה, שתקבע גבולות-גזרה בין הצבאות הערביים השונים. קוּוּתְלִי חוזר על הפזמון הרגיל, שעלי לארגן כל זאת, שהוא מוכן לעשות הכל למילוי צורכי המתנדבים, ואני אראג לשאר. לא ברור לי כיצד אפשר לעשות זאת, כאשר העוסקים בכך כה מעטים, החסרונות כה רבים ולי אין כל סמכות מעשית אלא אני נאלץ לשאוב את סמכותי ממנו (מן הנשיא הסורי - המחבר) מראש-הממשלה ומשר-ההגנה, וכל אחד רוצה בדבר אחר".

בליל ה-8-9 בדצמבר 1947, נכנסה היחידה הראשונה של "צבא ההצלה" לא"י דרך גבול לבנון, בפיקודו של אדיב אל-שישכלי, קצין סדיר בצבא סוריה. כניסתו של גדוד זה ביום שהתקבלה בוועידת קהיר ההחלטה על הפעלת צבא מתנדבים - ממחישה את עמדתה הבלתי-תלויה של סוריה בהחלטות הליגה הערבית ואת נחישות-דעתה להביטח את האינטרסים החיוניים לה בא"י. בשלושת החודשים הבאים חדרו לא"י עוד כוחות של "צבא ההצלה", ועל-פי ההערכה היו בצבא זה כ-3,000 לוחמים. כאן יש להדגיש עוד היבט של המעורבות הסורית הישירה במלחמה הבלתי-סדירה בא"י: תרומת סוריה לשכבת הפיקוד ב"צבא ההצלה". לפחות 40 קצינים בדרגות בינוניות וזוטורות קיבלו היתר ממפקדת הצבא הסורי לשרת ב"צבא

אדיב שיסקלי, נשיא סוריה

קנוניה האשמית-בריטית והכריזה כי לא תיתן ידה להפסקת המהומות. בינואר וביתר שאת בפברואר 1948, החלה להתברר העובדה שרוב מדינות ערב אינן עומדות בהתחייבויות הסיוע למלחמה הבלתי-סדירה בא"י. מכל מדינות ערב, רק סוריה ועיראק מלאו אחר התחייבויותיהן. האחרות פיגרו במילוי המסעות שהוטלו עליהן בכספים, בנשק ובמדינות-ערב היה מיושן ולא ראוי לשיר מוש. בניגוד להחלטות ועידת קהיר, שלחו חלק מהמדינות את המתנדבים ללא ציוד וללא נשק אישי. על סוריה הוטל עיקר המעמסה החומרית הכרוכה בארגון כוחות-המתנדבים, אימונם וציודם, וסר ריה, משיקולים אנוכיים, לא הייתה מוכנה להמתין למילוי חלקן של מדינות ערב בהתחייבויות הסיוע למאמץ המלחמה. היא הזדרזה לספק נשק ותחמושת לכר חות "צבא ההצלה", ממחסני הצבא הסורי ואף תוך הוצאת נשק מידי יחידות סוריות סדירות. מדובר במדינה שלא-כבר קיבלה את עצמאותה וצבאה עדיין אינו מאורגן ומצויד כהלכה. בהיעדר ברית עם מעצמה כלשהי, התקשתה סוריה ברכישת נשק וציוד צבאי בתקופה שקדמה לפרוץ המלחמה. להעברת כמויות-נשק גדולות-יחסית מצבא סוריה לצבא המתנדבים היו תוצאות חמורות על מצב הצבא הסורי, כשנכנס למלחמה ב-15 במאי 1948.

הוועדה הצבאית מטעם הליגה נתקלה

הוועדה. מדרך עבודתה של הוועדה הצבאית מתקבל רושם ברור שכוחות המתנדבים ל"צבא ההצלה" או ל"צבא שחרור פלסטין", הוכוונו ופעלו מלכתחילה על-פי שיקולים סוריים בעיקר. וכישלון המאמץ הזה היה איפוא כישלונה של סוריה בראש וראשונה. ברור איפוא כי משעה שכישלון המלחמה הבלתי-סדירה קיבל גושפנקה כל-ערבית בעצם ההחלטה להכניס למלחמה את צבאות ערב הסדירים - איבדה סוריה הרבה מהשפעתה על הנעשה בזירה הפלסטינית. ירדן עתידה להיות הנהיגת העיקרית מכך.

המהומות שפרצו בא"י מיד לאחר החלטת החלוקה של האו"ם היו ספונטאניות ולא תוצאה של החלטה מחושבת. למדינות ערב לא הייתה שליטה עליהן חזמן רב לאחר-מכן היו מנהיגים ערבים - וביחוד אנשי-צבא - מביעים הסתיי-גותם מכך ומבקשים לתקן את המעוות. מנקודת-ראות צבאית טהורה, היה צורך לדחות את מועד פתיחת הפעולות הצבאיות, עד שההכנות יגיעו לשלב שאפשר למצות בו את מלוא עוצמת הכוח של המתנדבים, כפי שתוכנן מלכתחילה. הנה, חרף ההסתייגות העניינית מהפתיחה במהומות בטרם עת, כשניסה המלך עבדאללה, בדצמבר 1947, לגייס את תמיכת מדינות-ערב בקריאה לערביי א"י ולוועד הערבי העליון לחדול מן המהומות - הוא נתקל בהתנגדות תקיפה מצד סוריה. סוריה טענה כי זו

ההצלה" בתפקידים מקצועיים ופיקודיים. זה מעיד כמובן על החשיבות שייחסה סוריה לכוח זה ולשמירת השפעתה בתוכו. רק לאחר השתלטות הכוחות היהודיים על חיפה, החל מאמץ ערבי של ממש לערב במלחמה את הצבאות הסדירים. נפילת חיפה בידי היהודים הייתה מאורע מוזעזע לערביי א"י ולמדינות ערב השכנות, בשל חשיבותה הכלכלית והאסטרטגית של העיר. ממשלת דמשק, המוטרדת מזרימת הפליטים הפלסטינים לסוריה ולבנון הרבתה במחאות ובתזכירים לממשלת בריטניה, בניסיון למנוע נפילת ערים אחרות, בעיקר בגליל. אפשרות כזאת הייתה גוררת בהכרח התמוטטותו של מערך ההגנה הערבי בצפון הארץ, על כל הסיכונים שיש בכך לסוריה. עוד באמצע אפריל, לפני נפילת חיפה, כשהחלה להתמתן מגמה ברורה של התמוטטות במערך הפלסטיני באזור ירושלים והמרכז – המבוסס על לחימה ה"גיהאד הקדוש" בפיקוד עבד אל-קאדר אל-חוסייני – הביעו ביירות ודמשק חרדה לבאות, לנוכח מה שהצטייר ככישלון המלחמה הבלתי-סדירה. התוצאה הבלתי-נמנעת לכישלון כזה היא הכנסת צבאות-ערב הסדירים לפעולה, שהסורים כה השתדלו למנוע.

ראוי לציין כאן עוד גורם שעמד ברקע החשש הסורי הכבד מהזדקקות להפעלת הצבאות הסדירים. מצרים התנגדה במוצהר לערב את צבאה במלחמה בא"י, כל עוד חונים כוחות בריטיים באזור תעלת סואץ. לנוכח עמדת מצרים, ראתה סוריה סכנה שמא תישאר לבדה עם צבאות עיראק וירדן, בלא כל סיכוי לאזן את עצמתם העדיפה. בדיונים הקדחתניים שהתנהלו בחסות הליגה הערבית בעמאן, קהיר ודמשק, מאמצע אפריל 1948 ואילך, עלתה האפשרות שעבדאללה יפעיל את הלגיון הערבי בא"י עוד לפני תום המנדט הבריטי. אף שפעולה כזאת הייתה מסבכת לבטח את עבדאללה ביחסיו עם בריטניה, מיהרו סוריה ולבנון, בתמיכת המופתי, להביע התנגדות לכך. ספק אם עבדאללה היה נגרר לפעולה צבאית נרחבת בא"י בניגוד לדעת הבריטים, דומה שכל כוננתו הייתה להציב יחידות של הלגיון הערבי באזורי מפתח בא"י, בהסכמת בריטניה וממשלות-ערב.

מכל מקום, הסורים המשיכו במאמץ ציחה למנוע תמיכה כל-ערבית בפעולה של הלגיון הערבי לבדו בא"י, חרף התמוטטות מאמץ המלחמה הבלתי-סדירה. באפריל – מאי 1948 מילא "צבא

ההצלה" תפקיד חשוב בהגנה באזור המרכז – ביפו, בלטרון ובאזור ירושלים. אך משעה שפלשו הצבאות הסדירים, נעשה צבא זה למיותר ועבדאללה תבע מן הליגה הערבית להסיגו מגבולות א"י ולפרקו. "צבא ההצלה" התפנה מא"י כשבוע לאחר פלישת הצבאות הסדירים ושב לסוריה להתארגנות מחודשת. קאוקגי העביר את מאחזיו לידי הלגיון הערבי, כנראה על יסוד הסכמה מוקדמת בינו לבין עבדאללה. יחסי קאוקגי ועבדאללה אינם ברורים כל צורכם. נראה כי במרס 1948 הייתה התקרבות ביניהם, על רקע איבתם המשותפת למופתי. בעת ביקורו של קאוקגי בעמאן, במרס 1948, העניק לו עבדאללה תואר פחה. משמי עותה של מחווה זו לא נעלמה מעיניהם של מנהיגי סוריה, החושדים יותר ויותר בנאמנותו של קאוקגי כלפיהם. אף-על-פי-כן, המשיך קאוקגי לפקד על "צבא ההצלה". חרף הפצרות חוזרות ונשנות מצד טהא אל-האשמי לסלק את קאוקגי מתפקידו, נרתעו מנהיגי סוריה מלעשה זאת. אולי מפני שבכך היו מודים למעשה בכישלונם במלחמה הבלתי-סדירה בא"י. יתר על כן, קאוקגי נהנה מיוקרה רבה ברחבי העולם הערבי ונקשרה לראשו הילה של גיבור לאומי. לנוכח מעמדם של מנהיגי סוריה, המעורער מבית, הדחת קאוקגי הייתה סיכון גדול מדי; (בסוף אוגוסט 1948 אף סירבה ההנהגה הסורית לקבל את התפטרותו של קאוקגי).

לאחר תקופת התארגנות קצרה מאוד בסוריה שב "צבא ההצלה" ונכנס לגליל דרך מלכיה, לאחר שכבש נקודת-מפתח זו בפעולה משותפת עם הצבא הלבנוני. מעתה היה "צבא ההצלה" כוח-ההגנה עיקרי באזור זה, ואף שלכאורה פעל מטעם לבנון, שאף מימנה חלק מפעולותיו וצרכיו בתחמושת, הופעל למעשה על-ידי המטכ"ל הסורי, באמצעות טה אל-האשמי. נזכיר כי עם פלישת צבאות-ערב לא"י, חדלה הוועדה הצבאית שליד הליגה הערבית לפעול ועל "צבא ההצלה" הופקד "המפקח הכללי על המתנדבים" טה אל-האשמי, עד פירוק הכוח, באמצע 1949.

הופעת הצבא הסורי הסדיר במלחמה הייתה קצרה והישגיו עלובים למדי. הצבא הסורי נכנס למערכה לא-מצויד ולא-מאורגן כהלכה. חלק גדול מתחמושתו צרך קודם-לכן "צבא ההצלה". שלא באשמתו, החל מבצעו הראשון והעיקרי בכל המלחמה באי-סדרים באר-גון הכוח. שלושה ימים לפני תחילת הפלישה, הצטווה כוח-המשימה הסורי

לנוע בציר מרג' עיון – צור ולהגיע לצפת, בהתאם לתכנית-הפלישה המקורית שעבדו הרמטכ"לים הערבים. בהיותו בשטח לבנון, הצטווה הכוח לשוב לסוריה ולתקוף בגורת צמח. לשינוי זה של הרגע האחרון היו ללא-ספק השלכות שליליות על רמת-הביצוע של הכוח הסורי התוקף, שהיה בהיקף חטיבתי. השינוי במשימת הכוח הסורי התחייב משינוי יסודי שהכי ניס עבדאללה בתכנית הפלישה המקורית. על-פי התכנית היו העיראקים אמורים לתקוף בצמח והלגיון הערבי בכיוון גשר (נהריים). שינוי התכנית בא על רקע הצלחות היהודים בירושלים, בעקבות יציאת הצבא הבריטי מן העיר בבוקר ה-14 במאי. זה אילץ את עבדאללה להפנות מות מאמץ עיקרי של הלגיון לאזור ירושלים ולהשאיר את גורת גשר לעיראקים. יש להדגיש כי בתכנית המקורית לפלישה הערבית לא הוזכרה כלל ירושלים. הלגיון הערבי לא התכוון לתקוף את ירושלים, המיועדת להיות אזור בין-לאומי; יתר על כן, מפקדי הלגיון ובראשם גלאב עשו כמיטב יכולתם למנוע מצבאם את הצורך להילחם בשטח הבנוי של ירושלים. הלגיון הערבי לא הוכשר ללוחמה כזאת, התובעת מחיר גבוה בחללים, והלגיון לא היה משופע כלל בכוח-אדם. מנקודת ראותו של עבדאללה, השינוי שעשה בתכנית-הפלישה המקורית היה מחויב המציאות, שכן ירושלים הערבית עמדה בסכנת נפילה.

ב-20 במאי היה ברור לכל, כי הפעולה הצבאית הסורית נחלה כישלון חרוץ, כשצבא סוריה נאלץ לסגת לעמדותיו הראשונות. המפלה בקרב על צמח והדגינות הייתה כישלון צורב להנהגה הסורית, שצפתה מקרוב במהלך הקרב – במיוחד על רקע הצלחותיו של הלגיון הערבי בירושלים. כישלון המתקפה הסורית הותיר לאורך ימים משקעים מרים בצבא ובקרב הפוליטיקאים כאחד. עקב כך, נעשו חילופי גברי נרחבים בצמרת הצבא ובמשרד ההגנה של סוריה – החל בשר-ההגנה והרמטכ"ל וכלה במפקדי גדודים בכוח הסורי התוקף.

לאחר כישלון ההתקפה בצמח, העבירו הסורים את מרכז-הכובד של פעילותם הצבאית לגורת בניאס – גשר בנות-יעקב. המאמץ הסורי העיקרי בגזרה זו היה במשמר-הירדן ומגמתו לנוע משם לראש-פינה ולחבור עם כוחות "צבא ההצלה" באזור צפת. לאחר התקפה כושלת על הישוב, ב-5 ביוני, נכבשה משמר-הירדן ב-8 ביוני על-ידי חטיבת חי"ר 2 של צבא סוריה. זה היה הישגה

העיקרי של סוריה במלחמה והיא הצ' ליחה להחזיק בו עד הסכם שביתת-הנשק. הואיל והזכרה כוונת הסורים לחבור עם כוחותיו של קאוקג'י, יש להדגיש כי לא נוצר כל תיאום בין שני הצבאות, אף-על-פי שהופעלו על-ידי מטה כללי אחד. מצב כזה היה גם בעת ההתקפה הסורית בצמח, כשהצבא העיראקי שפעל בגזרה שכנה לא נענה לפניות הסורים להקל על כוחותיהם בפעולת-הסחה כלשהי. אגב, גם הצבא הסורי נהג להתעלם מבקשות-סיוע דומות שהופנו אליו, וכך לא יצא מאדישותו כשהצבא המצרי הוכה בקרבות "מבצע יואב" בנגב, באוקטובר 1948.

מחמת המחסור החמור בנשק, בתח" מושת ובציוד צבאי, עקב האמברגו הקפדני שהטילו מעצמות המערב על שיגור נשק לגורמים המעורבים במלחמה והקשיים בהשגת נשק ממקורות חליפיים — נשאר הצבא הסורי מ-8 ביוני ואילך במצב סטאטי. מחוץ למקרי-ירי יחידים לאורך קו החזית, לא עשה דבר. בתקופה זו בולטת הנטייה הסורית להטיל על "צבא ההצלה" את עיקר המאמץ במלחמה בגליל העליון, ובכלל זה פעולות התק- פיות. כך בקרבות סג'רה, וכך בהשתלטות קאוקג'י על מנרה, ב-24 באוקטובר 1948. ב"מבצע חירם" שוחרר כל הגליל וכר חות "צבא ההצלה" נסוגו לשטח לבנון. שם נשארו ככוח מגן בפני האפשרות של התקפה יהודית נוספת על אחת משתי השכנות הצפוניות. (במהלך "מבצע חירם" כבש צה"ל 16 כפרים בתוך שטח לבנון, שנשארו בידי עד חתימת הסכם שביתת הנשק עם לבנון).

חרף הישגיה הדלים במלחמה והעמדה הסבילה שהפגין צבאה לאחר כיבוש משמר-הירדן, נקטה סוריה עמדה קיצונית בדיוני הוועדה המדינית של הליגה הער- בית, שבה נפלו ההכרעות במחנה הערבי בשאלת המשך המלחמה או הפסקתה. כך התנגדה סוריה להפוגה הראשונה ולאחר-מכן התנגדה להארכת ההפוגה השנייה. הצורך להפגין פטריוטיות לוחמי נית מבית הכתיב את גישתה של סוריה. קיצוניות דומה הפגינה העיתונות הסורית, שפעלה במידה רבה בהשראת הממשלה. בשני המקרים הנוכרים למעלה ידעו הסו- רים שאין להם מה להפסיד מעמדה קיצר- נית ובלתי-מתפשרת; אדרבא, הם ידעו שרק רווח בצדה. שכן מלכתחילה היה ברור לסוריה כי תישאר במיעוט בעמדתה הקיצונית. עד כמה היה חוסר העניין של סוריה במלחמה בולט אפשר ללמוד מן העובדה שיהוד עם לבנון ייפתה את כוחה

של מצרים לנהל בשמה את המגעים עם הרוזן ברנארטו, בעניין ההפוגה.

מן ההפוגה השנייה ואילך החריפו בהנהגה הסורית תחושת הבידוד והחשש, שמא יהיו מטרה עיקרית להתקפה גדולה מצד ישראל. החשש המתמיד מפני הסכם ישראלי-ירדני, חולשתה הגלויה של לבנון, ריחוקה של מצרים והספק אם עיראק הפרו-ירדנית תסייע לסוריה במקרה של התקפה ישראלית עליה; כל אלה, יחד עם הבידוד ביריה הבין-לאומית, ללא ברית חזית עם מעצמה כלשהי, עמדו ביסוד ההחלטה הסורית להימנע ככל האפשר ממהלכים התק- פיים, העלולים להמיט אסון על סוריה ועל שליטיה. גורם חשוב שהרתיע את הסורים מפעולה כלשהי היה הפצצת פרוורי דמשק ב-18 ביולי 1948 מן האוויר ע"י מטוסי צה"ל. לנוכח המצב שנוצר בסוריה עקב כישלון ההתקפה בצמח והמשברים הממשלתיים הרצופים, היה חשש שהמשך הפצצות כאלו מן האוויר, בעומק המדינה, יערער את המשטר. ואכן, הפגנות-המחאה ב-29 בנובמבר 1948, ביום השנה להחלטת האו"ם על חלוקת א"י, נהפכו למהומות דמים שאילצו את הממשלה להטיל משטר חירום צבאי.

המשבר הפנימי לוה בהתעוררות מחד- שת של הסכסוך הסורי-ירדני. לאחר תקופת- הפשרה ביחסי שתי המדינות, ששיקפה את הכרת סוריה בהישגיו הצבאיים של עבד-אללה, התחדשה המחלוקת בין שתי המדי- נות על רקע התנגדות עבדאללה באוקטובר להקמתה של "ממשלת כל-פלסטין" ברא- שות המופתי, בהשראת הליגה הערבית ו- בתמיכת הקואליציה האנטי-האשמית. המחלוקת עוד החריפה עקב יחמת המלך הירדני בכינוס "ועידת ירחו" — תשובת עבדאללה להקמת ממשלת המופתי — שקראה לסיפוח פלסטין לממלכת ירדן. בדצמבר 1948, חזרו יחסי סוריה- ירדן והתדרדרו למה שהיו בסוף קיץ 1947: התקפות תעמולה שלוחות-רסן של המדינאים והעיתונות בסוריה נגד המלך עבדאללה, כשהסעודים והמצרים מחרים מחזיקים אחר שליטי דמשק.

תחושת הבידוד המחריפה של הסורים והחשש, שמא לאחר תבוסת המצרים לפני הישראלים במבצעים "יואב" ו"חורב", יבוא תורה של סוריה, השתקפו היטב במאמצי דמשק להבטיח את תמיכת עיראק האשמית, חרף הסכסוך הסורי- ירדני. מאמץ זה, קיבל משנה-תוקף עם עלייתו של הקולונל חוסני אל-זעים לשל- טון בסוריה, בהפיכה צבאית במרס 1949. מתברר שהמגעים אשר ניהל זעים עם

ממשלת עיראק, מיד בעלותו לשלטון, יותר משנועדו-לברר אפשרות איחוד בין שתי המדינות, כוונו להבטיח לסוריה את עזרת עיראק בהגנה מפני ישראל, וכמובן, הכרה בשלטונו של זעים בדמשק.

סוריה חתמה אחרונה על הסכם שביתת-נשק עם ישראל. חרף דרישת המתווך מטעם האו"ם הדי"ר ראלף באנץ', מאז פברואר 1949, דחו הסורים את כניסתם למשא ומתן עם ישראל, אם כי ראש-ממשלת סוריה דאו היה נכון לתת גושפנקא רשמית להפסקת הלחימה בקווים הקיימים של היערכות שני הצד- דים. אכן, סוריה לא שללה הסכם לשביתת-נשק עם ישראל יותר מאשר מדינות ערב האחרות, ואולם שלא כמותן, היא הייתה היחידה שהחזיקה בשטח שהוא חלק מן המדינה היהודית, על-פי קווי תכנית החלוקה של האו"ם. לסורים היה ברור שבמשא ומתן על שביתת-נשק, יידרשו להחזיר שטח זה ולחזור לקו הבין-לאומי, זה טעם העיכוב בכניסתם לשי- חות. אין ספק, המצב הפנימי המעורער בסוריה הכביד על הממשלה לוותר לישראל. בסופר-שלי-דבר, הסכימו הסו- רים לפתוח במשא-ומתן על הסכם שביתת-נשק, בעקבות לחץ צבאי ישראלי בגזרת עמק החולה, אך לא קודם שהבטיח לעצמו משטרו של זעים את חידוש אספקת-הנשק מצרפת. עתה יכול זעים להכנס למשא ומתן עם ישראל בלא שיאשם בניהולו מעמדת חולשה.

סוריה סיימה את פרשת התערבותה במלחמת השחרור במערבולת פנימית ובהדרדרות יחסיה הבין-ערביים.

שאלת א"י בשנים 1945—1949 אינה אפוא מרכיב עצמאי במדיניות-החוץ הסורית אלא נדבך אחד במערכת היחסים הבין-ערביים שלה. בכל מחקרי על סוריה בתקופה הנדונה, לא מצאתי שום תימו- כים לטענה הרווחת בדבר שאיפותיה של סוריה לספח את הגליל לשטחה. יוזמותיה של סוריה במשך המלחמה ולפניה מתבר- רות על רקע שאיפתה הבסיסית לסכל את כוונותיו של עבדאללה או למנוע הישגים מן המדינה היהודית. אין בכך לסתור את עצם קיומה של תפישה הרואה בסוריה יחידה היסטורית, גיאוגרפית ולאומית הכוללת גם את א"י, עבר-הירדן ולבנון. ואולם בתקופת דיונון אין תפישה זו מית- רגמת למדיניות-חוץ פעילה. סימנים למגמה כזאת עתידים לבוא לביטוי רק באמצע שנות ה-70.

